

כ"ב משפטים

89

(כב) אם ענה תענה אותו. יחזור לכל אחד ואחד בין היתום בין האלמנה שהזהיר עליהם לא תענון. וכל לשון הכתוב הזה הוא כפול * כי כפל הענוי והצעקה והשמיעה. ויתכן לפרש בזה כי דרך בני העולם שהם עלובים באיזה דבר שיהיה שיטרחו אחרי מושיעים ועוזרים, והיתום והאלמנה הם חלושי הכח אין להם עוזרים, ולכך לא יבטחו באדם כי אם בהקב"ה שהוא עוזר ומושיע ומגן * ובעבור זה יודיע הכתוב כי הם נעזרים יותר מכל אדם. וכענין שכתוב בהם: כי גואלם חזק הוא יריב את ריבם אתך ¹⁰

Mishpatim

Vision and Detail

This *parasha* takes us through a bewildering transition. Until now in the book of Exodus we have been carried along by the sweep and drama of the narrative: the Israelites' enslavement, their hope for freedom, the plagues, Pharaoh's obstinacy, the escape into the desert, the crossing of the Red Sea, the journey to Mount Sinai, and the great covenant with God.

Suddenly, now we find ourselves faced with a different kind of literature altogether: a law code covering a bewildering variety of topics, from responsibility for damages to protection of property, to laws of justice, to Shabbat and the festivals. Why here? Why not continue the story, leading up to the next great drama, the sin of the Golden Calf? Why interrupt the flow? And what does this have to do with leadership?

The answer is this: Great leaders, be they CEOs or simply parents, have the ability to connect a large vision with highly specific details. Without the vision, the details are merely tiresome. There is a well-known story of three men who are employed cutting blocks of stone. When asked what they are doing, one says, "Cutting stone"; the second says, "Earning a living"; and the third says, "Building a palace." Those

(1)

who have the larger picture take more pride in their labour, and work harder and better. Great leaders communicate a vision.

But they are also painstaking, even perfectionists, when it comes to the details. Edison famously said, "Genius is 1 per cent inspiration and 99 per cent perspiration." It is attention to detail that separates the great artists, poets, composers, filmmakers, politicians, and heads of corporations from the merely average. Anyone who has read Walter Isaacson's biography of the late Steve Jobs knows that he had an attention to detail bordering on the obsessive. He insisted, for example, that all Apple stores should have glass staircases. When he was told that there was no glass strong enough, he insisted that it be invented, which it was (he held the patent).

The genius of the Torah was to apply this principle to society as a whole. The Israelites had come through a transformative series of events. Moses knew there had been nothing like it before. He also knew, from God, that none of it was accidental or incidental. The Israelites had experienced slavery to make them cherish freedom. They had suffered so that they would know what it feels like to be on the wrong side of tyrannical power. At Sinai, God, through Moses, had given them a mission statement: to become "a kingdom of priests and a holy nation" (Ex. 19:6), under the sovereignty of God alone. They were to create a society built on principles of justice, human dignity, and respect for life.

But neither historical events nor abstract ideals – not even the broad principles of the Ten Commandments – are sufficient to sustain a society in the long run. Hence the remarkable project of the Torah: to translate historical experience into detailed legislation, so that the Israelites would live what they had learned on a daily basis, weaving it into the very texture of their social life. In *Parashat Mishpatim*, vision becomes detail, and narrative becomes law.

So, for example: "If you buy a Hebrew servant, he is to serve you for six years. But in the seventh year, he shall go free, without paying anything" (Ex. 21:2–3). At a stroke, in this law, slavery is transformed from a condition of birth to a temporary circumstance – from who you are to what, for the time being, you do. Slavery, the bitter experience of the Israelites in Egypt, could not be abolished overnight. It was not abolished in the United States until the 1860s, and even then, not without a

devastating civil war. But this opening law of *Parashat Mishpatim* is the start of that long journey.

Likewise, the *parasha* contains the law that "Anyone who beats their male or female slave with a rod must be punished if the slave dies as a direct result" (Ex. 21:20). A slave is not mere property. He has a right to life. Similarly, the law of Shabbat states: "Six days do your work, but on the seventh day do not work, so that your ox and your donkey may rest, and so that the slave born in your household and the foreigner living among you may be refreshed" (23:12). One day in seven, slaves were to breathe the air of freedom. All three laws prepared the way for the abolition of slavery, even though it would take more than three thousand years to reach that point.

There are two laws that have to do with the Israelites' experience of being an oppressed minority: "Do not mistreat or oppress a stranger, for you were strangers in Egypt" (Ex. 22:21) and "Do not oppress a stranger; you yourselves know how it feels to be foreigners, because you were foreigners in Egypt" (23:9). And there are laws that evoke other aspects of the people's experience in Egypt, such as, "Do not take advantage of the widow or the fatherless. If you do and they cry out to Me, I will certainly hear their cry" (22:21–22). This recalls the episode at the beginning of the Exodus, "The Israelites groaned in their slavery and cried out, and their cry for help because of their slavery went up to God. God heard their groaning and He remembered His covenant with Abraham, with Isaac, and with Jacob. So God looked on the Israelites and was concerned about them" (2:23–25).

In a famous article written in the 1980s, Yale law professor Robert Cover writes about "Nomos and Narrative."¹ Beneath the laws of any given society is a *nomos*, he asserts, a vision of an ideal social order that the law is intended to create. And behind every *nomos* is a narrative, that is, a story about why the shapers and visionaries of that society or group came to have that specific vision of the ideal order they sought to build. Cover's examples are largely taken from the Torah, and the truth is that

1. Robert Cover, "Nomos and Narrative," Foreword to the Supreme Court 1982 Term, Yale Faculty Scholarship Series, Paper 2705, 1983. The paper can be found at http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/2705.

his analysis sounds less like a description of law as such than a description of that unique phenomenon we know as Torah.

The word "Torah" is untranslatable because it means several different things that only appear together in the book that bears that name. Torah means "law." But it also means "teaching," "instruction," "guidance," or more generally, "direction." It is also the generic name for the five books, from Genesis to Deuteronomy, that comprise both narrative and law.

In general, law and narrative are two distinct literary genres that have very little overlap. Most books of law do not contain narratives, and most narratives do not contain law. Besides which, as Cover himself notes, even if people in Britain or America today know the history behind a given law, there is no canonical text that brings the two together. In any case, in most societies there are many different ways of telling the story. Moreover, most laws are enacted without a statement of why they came to be, what they were intended to achieve, and what historical experience led to their enactment.

So the Torah is a unique combination of *nomos* and narrative, history and law, the formative experiences of a nation and the way that nation sought to live its collective life so as never to forget the lessons it learned along the way. It brings together vision and detail in a way that has never been surpassed.

That is how we must lead if we want people to come with us, giving of their best. There must be a vision to inspire us, telling us why we should do what we are asked to do. There must be a narrative: this is what happened, this is who we are, and this is why the vision is so important to us. Then there must be the law, the code, the fastidious attention to detail, that allow us to translate vision into reality and turn the pain of the past into the blessings of the future. That extraordinary combination, to be found in almost no other law code, is what gives Torah its enduring power. It is a model for all who seek to lead people to greatness.

לחוש בפועל את צער הזולת

"וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם
בארץ מצרים" (כ.ב.)

בפשטות ביאור הפסוק: מאחר שאתם עצמכם יודעים שלא נעים להיות גר, לכן אל תלחצו גרים. כלומר, דבר שהרגשתם על בשרכם את הקושי שבו, אל תעשו אותו לזולתכם.

אמנם הסבא מסלבודקה זצ"ל ראה בפסוק זה עומק אחר לגמרי. הרי חובת האדם להרגיש בשמחת חבירו וצערו כשם שהוא מרגישם כשהם נוגעים בו עצמו, כמו שנאמר "ואהבת לרעך כמוך", כמוך ממש.

דבר זה אי אפשר לעשות עד שיביא את עצמו לידי הרגשת מצב חבירו, שירגיש בנפשו השמחה והצער של הזולת, באותה מידה עצמה שהזולת חש בה. והנה אדם מהשורה לא יוכל בשום אופן לצייר ולתאר את לחץ הגר, כי אם בהיותו בעצמו גר כמותו. זה מה שהתורה אומרת שיש לנו הכרה אמיתית בלחצו, מפני שגם לנו היה לחץ כזה ואם כן נוכל לשחזר זאת ולחוש בעצמינו. רק על ידי תזכורת זו, נוכל להגיע עד סוף האזהרה של לחץ הגר.

מצינו בחז"ל (סנהדרין עו) "כשאדם מצטער שכונה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי", למרות שהשי"ת אינו צריך לזה, הוא עושה זאת להוות עבורינו דוגמא, איך צריכה להראות ההשתתפות בצער הזולת ובתנא דרבי אליהו נאמר יותר: "הקב"ה מוחא כף על כף ואומר מתי יתמלא כל העולם כולו כאברהם אבינו" היינו, גם אם יגיע אדם לידי מעלה רמה שבוראו ישמח בה כמו שנאמר (זוהר ה"א ד) הקב"ה חדי בפולא דאורייתא ואף אם יגיע

יד. אם בעליו עמו וגוי. יש לנו לרין נמשפט זה האם
 משפט נדון צד לשלם הוא כשיבא בעל הפקדון הוא ארון
 העולם אשר הפקדו הגשם ניד האדם לשמור דתיב (דברים
 ד' ט') ושמור נפך מלוד כשיבא לרוב פקדון מל' א'
 ומלא נגב או נשכר או נשכר או נשכר או נשכר או נשכר או
 יבס מלויית בעיני עיני ית מי נשפטו נגבתי ממנו במקרה
 לא עבדו ית שהוא מוד בעיניו ואזר מלכרי הנשמה המיוחד
 כגד המלוד שער עליה הוא נפס ולפעמים בעשות עון
 מהכריתות ומיתות צ"ד גורם מיהס לנפש כלאומדו (לך י"ז
 י"ד) ונכרחה הגשם ולפעמים יגרום לה שביע ע"ד אומרים
 (זוכר ח"ב ל"ה) הנשמה הטשוקות ובי' ונשמוד בעל הפקדון
 ויעטון עטבה הנשמה קן לי הגשם כמו מתידי לך כלאומדו
 (קבלה י"ב) והרחה תשכר אל האלהים אשר נחנה ודרשו
 ז"ל (שבת ק"ג) חנה לו כמו שנהג לך האם יעלן הנפקדים
 נשפך בעצנת בעליו עמו, כי אמרו ז"ל (צ"ט י"ז) אפי'
 אמר לו השקיתי מים ושלל ממנו חפלו כ"ז שאלה בעצמם
 ובי"ב כל השומרים, והן הארון קדם לזון ולכלל מים ביות
 האדם והוא העטם באף האדם נשמת חיים ומתפסק צלורי
 אדם מלוד אשר יעשה לנלוות העולם מחדש בכל יום מעשה
 גרלשית לז יקרא בעליו עמו מחולק ועד סוף וברי שומרי
 הנשמות פחדים הגם שלא יבדו הגשם כמו שנהג. ולומר
 לנפש אדם אל הצטוו בעושה נמשע זה כי צ"ב סיבת לא
 יפטר בעצמה זו, הא' כי כאן פירש בפינוש שיתחייבו השומרים
 וכל תנאי שבשמיך קיים וכלומרם כשנכר את העושים (ל"ד)
 מהנה בעל הפקדון על שומר חנם להיות חייב כשאלו והעטם כי
 כל תנאי שבשמתן קיים ובי"ב שיכול להתנות המפקד על השומר
 שיתחייב הגם שהוא בעצמים ולזון צ"ב מחנה על מה שנהג
 צמורה בדרך צ"ב צמובן מהכריח דלמד שמואל צמסכת מכות
 (ג') על מנת שלא תשמענו שביעית און שביעית השמעתו,
 ואמרו ז"ל שהעטם הוא של תנאי שבשמתן קיים ובמלכות
 שלפניו כללו התוב צפירות על הכרז מנה שבע עושין
 לכל העושר על הפקדים קשה ועוד לו שדוסף להשבעים על
 הדבר, צ"ב יש לך לדעה כי משפטו און לא ישפוטו כל
 התעושים אלא משע תכרע וכל המשפטים השופט כל האון
 ישפטו בלוד ומי יאמר כי הפושע נכסו רעהו והוא בעצמים
 שלא ישפטרו השופט כמו שהוא שופט כמה ומה שפטרדים
 צדדי אדם וחייבים צדדי שמים וכי וכמו שפירשי למעלה
 בפסוק (כ"א י"ב) מות יומת לך לא לכל מחוייבי מיתה יו
 כי לשופטי און להיוג וגוי. וממלא כיוולא צד שזה כי כי
 שומר חנם ושומר שגר ושאל פטורין בהקדשות ואפי' פשעו
 ואפי' לרמזים שהלך לחייב בפשיטתו בהקדשות ועבדים ואלה
 מדבריו כי יודה בהקדשות שפטור גם בפשיטה (קשה) מעטם כי צ"ב
 המיעוט בכל השומרים, וממנה חתב למד כי לא פטור ומותר
 הוא ולרעבה עששו גדול הוא שזול נכסי שמים אלא שלא
 קצט כי משפטו לדיני און וכלל דינו לפניו. ויש עוד לאלוה
 מילין כפי פנימות התורה ולזון כאן מקומנו:

וגדולתו למעלת שלמה מלך ישראל המאושר בחכמה ובכל טוב מכל האדם,
 אף על פי כן באותה שעה עצמה אין קץ לצער שמצטערים עליו למעלה, עד
 שאמרו חז"ל מוחא כף על כף, לשבר את האוזן שהשי"ת כביכול כאדם שאין
 לו תנחומין והוא בוכה ומצטער ומכה בכפות ידיו, להכריז ברבים על צערו
 חנורא, מדוע לא זכה אדם זה להיות כאברהם אבינו, מדוע לא הגיע מאושר
 זון למדרגה יותר גבוהה. הרי לנו החוש שצריך לשאת בצער ושמתת הזולת.

אור הצפון ח"ב עמ' קס"ג

עניו אלמנה נאסר מדאורייתא אף בכל שהוא

"כל אלמנה ויתום לא תענון" (כב. כא)

מפורסם שבעת שתלמידיו של הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל הלכו לאפות
 מצות שאלו אותו באלו חומרות כדאי לנהוג באפיייתם ובמה ראוי להם להזדרז
 בעסק המצות. ענה להם רבי ישראל שאחת מן האופות הינה אלמנה ולכן
 שומא עליהם להזהר שלא להכביד עליה ולא לענותה.

הטעים זאת רבה של אנטוורפן הגאון רבי חיים קרייזוירט זצ"ל שהרי
 בתוספתא נאמר "עינוי יתום ואלמנה הוא בכל שהוא, הרי מששהו עינוי
 אלמנה הוא "דאורייתא" ואילו. משהו חמץ אינו אלא איסור דרבנן.

הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל סיפר ששמע מהגאון רבי נפתלי אמסטרדם
 זצ"ל, שפעם הבחין שרבי ישראל אינו שומר על סדריו הקבועים, עליהם שמר
 תמיד מכל משמר. הוא שאל את רבו על כך והשיב לו שהרבנית הביאה אל
 ביתם משרתת שהיא אלמנה, לכן הוא חושש שאם יקום השכם בבוקר כדרכו
 ויצא מן הבית, תתעורר האלמנה כדי לקום לסגור שוב את הדלת מבפנים
 ולכן הוא חושש משום "כל יתום ואלמנה לא תענון" והוסיף עוד כמה עניינים
 ששינה מסדריו מטעם זה.

הוסיף רבי ישראל ואמר לו: "מה אתה אומר, נפתלי, שאפטר אותה ותצא
 מביתי. אם כן לדברין יוצא, שאסור להכניס אלמנה ויתום לתוך בית יהודי,
 שמא יצערו אותם, ואיך אפשר לומר כן?!"

דברי אסף עמ' ס"א - קדוש ישראל עמ' ק"א

(פ) ואנשי קדש תהיון זיי ובשר בשדה
 טרפה וגוי: הקדים המקרא לאיסור טרפות
 מצות עשה זו של "ואנשי קדש תהיון
 לך" 277, וגם דייק המקרא "ובשר בשדה",
 והרי אין שום ג"מ לפי הפשט אם נטרפה
 בבית או בשדה 278, וכדאיחא בחולין
 (קמ"א) לענין טריפה דעוף 279 וזהא בהדיא
 כתיב, ופירש רש"י "גבילה וטרפה לא
 יאכל לטמאה בה" (ויקרא כב,ח) 280 והוא
 הדין בהמה 281.
 אלא אפי' הפשט בא ללמדנו, שלא נימא
 דאזהרת טריפה הוא משום דטריפה אין
 בשדה בריא, ונפש נקיה אינה מקבלתו,
 משום הכי פירש הכתוב דלא משום
 שתהנו נפש נקיה הזהרתי, אלא משום

שתהיו "אנשי קודש" - מופרשים 282
 לדעת עליון. וא"כ אפילו היא "בשדה
 טריפה" - שהיא חורשת בשדה והרי
 היא בריאה ובאה חיה וטרפה, ומיד
 נשחטה, וא"כ לא חלתה כלל והבשר
 בריא, מ"מ מזהירים אתם עליה. זהו לפי
 הפשט. וכיוצא בזה בספר דברים
 (יד, כא) 283, יע"ש. (הרחב דבר בסוף
 הספר).

שלא לאכול טריפה

(א) שלא לאכול מן הטריפה, שנאמר [שמות כ"ב, ל"ן] ובשר בשדה טריפה לא תאכלו, ומשמעות הנגלה בכתוב זה¹ הוא להזהירנו על בהמה שטרפה זאב או ארי בשדה, ושטרפה בענין שהיא נטויה למות בטרף ההוא, דודאי אין במשמע שאם נגע בראש אזנה או תלש מצמרה שתקרא טריפה בכך², אלא ודאי המשמעות הנכון, והקבלה מסייעת בכך הוא, שנטרפה בכדי שתמות לשעה או לזמן קרוב כשביל הטרף ההוא, ואמרו זכרונם לברכה [חולין דף נ"ז ע"ב] שזמן זה הוא שנה אחת. ועוד יש להבין לכל מבין כי לא תקפיד התורה כשהגיע לה טרפות זה על ידי זאב או ארי או דוב, אלא שתאסור כל בהמה המוכה מכה המביאה אותה לידי מות על כל פנים, והם המכות שמנו אותן חכמים שהם ממתות, וכמו שבא במשנה [שם דף מ"ב ע"א] זה הכלל כל שאין כמוה היה טריפה, וזה שאמר הכתוב בשדה לא דוקא, אלא שדרך הכתוב לדבר לעולם בהווה, ובשדות דרך בהמות לטרף. וכן הוא במכילתא [כאן] דיבר הכתוב בהווה. וגם כן נצרך לכתוב בשדה כדי ללמד בו עוד דברים אחרים רבים, כי דברי התורה נדרשים

לכמה פנים, יתלבשו מבחוץ לבוש מלכות שש ומשי ורקמה טהורים, ומכפנים יש זהב ורב פנינים, ולבוש זה הפסוק הנגלה והנראה בו יותר בתחילת העיון הוא ללמד על הטריפה לבד, כמו שכתבנו, ועל בשר מן החי שבכללי טריפה הוא³, ומה שבפנים בו הוא, שמלמד על כל בשר שיצא חוץ ממחיצתו שאסור ונעשה כטריפה, כגון בשר [קדשין] קדשים שיצא חוץ לעזרה, ובשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומה, ובשר הפסח שיצא חוץ לחבורה⁴, וכן העובר שיצא חוץ למעי אמו, ומשמעותו של מקרא יבוא כן, כאילו אמר ובשר בשדה טריפה הוא, כלומר בשר שיצא חוץ למחיצתו, שזהו לשון שדה שאין לו מחיצות, טריפה הוא. וכל אלה שזכרנו יצאו חוץ למחיצתו, ודינן כטריפה, ומי שאכל מהן כזית לוקה⁵. משרשי מצוה זו, לפי שהגוף כלי לנפש ובו תעשה פעולתו⁶, וזולתו לא תשלם מלאכתה לעולם, ועל כן באה בצילוי ולא לרעתה, באמת כי האל לא יריע אבל ייטיב לכל⁷, נמצא כי הגוף בין ידיה כמו הצבת ביד הנפח אשר עמו יוציא כלי למעשהו, ובאמת כי בהיות הצבת חזק ומכוון לאחוז בו הכלים יעשו האומן טובים, ואם לא יהיה הצבת טוב לא יבואו לעולם הכלים מכוונים ונאים, וכמו כן בהיות בגוף שום הפסד מאי זה ענין שיהיה תבטל פעולת השכל כפי אותו הפסד, ועל כן הרחיקתנו תורתנו השלמה מכל דבר הגורם בו הפסד. ועל הדרך הזה לפי הפשט נאמר שבא לנו האיסור בתורה בכל מאכלות האסורות, ואם יש מהם שאין נודע לנו ולא לחכמי הרפואה נזקן, על תחמה עליהן, כי הרופא הנאמן שהזהירנו בהן חכם יותר ממך ומהם, וכמה נסכל ונבהל מי שחשב שאין לדברים נזק או תועלת אלא כמה שהשיג הוא⁸ יושך לדעת כי לתועלתנו לא נתגלה סיבתו ונזקו, פן יקומו אנשים מחזיקים עצמן כחכמים גדולים ויתחכמו לומר נזק פלוני שאמרה התורה שיש בדבר פלוני איננו כי אם במקום פלוני שטבעו כן או באיש פלוני שטבעו כן וכן, ופן יתפתה⁹ לדבריהם אחד מן הפתאים, על כן לא נתגלה טעמן להועיל לנו מן המכשול הזה¹⁰. וידוע הדבר מדרכי הרפואה שבשר כל הטריפות האסורות לנו מוליד הפסד אל גוף אוכלו, מחמת שהטריפות מורה חולי בבהמה. ואל תקשה עליך ותאמר מה הפסד אפשר להיות בבהמה שנטרפה מיד ונשחטה, כי לא מחכמה תקשה על זה¹¹ הלא ידעת כי לכל דבר התחלה, ואם תודה אלי כי באורך הזמן ימצא ההפסד בה מחמת הטריפות תתחייב להודות כי ברגע הראשון הותחל ההפסד אלא שהוא מועט בהתחלה, ואין ספק כי מן הנזק רע אפילו מיעוטו, ועוד שכל דיני תורה וכל דבר שיש לו קיימא, בגדר כזה יתחייב להיות, שאם תתן דבריך לשיעורין לא יתקיים דבר בידך לעולם. (ע"ב ע"ג)

לא תזכירו לא ישמע על פיך.

פעם אחת. בשבת פרשת משפטים. דרשתי להזהיר על השבת בבהכנ"ס, שמספר

ידוע ממתפלליו התחילו פותחים את חנויותיהם בשבת ר"ל. ונבהלתי על המראה, שהי' בהכנ"ס מלא מפה אל פה. עד אפס מקום פנוי, ואמרו לי, שבשבת זו חל איזה חג מחגי הגוים, שאסור מטעם המלכות לפתוח בו את החנויות, לפיכך באו גם המחללים את השבת להתפלל והביאו את בניהם עמיהם. פניתי אל המחללים מעל הבמה

ואמרתי, בטח שאלו אתכם בניכם, מה נשתנה שבת זו מכל שבתות השנה? והוכרחתם לענות להם, שגדולה שבת זו מכל שבתות השנה, שהרי חל בה... יום הלידה של ע"ז פלונית... היש חילול השם גדול מזה?! וע"ז הזהירה אותנו תורה: «וביום השביעי תשבת... ושם אלהים אחרים לא תזכירו», תשבתו בשביעי ותשמרו אותו מפני אשר אמרתי אליכם ולא תוסיפו אל קדושת השבת. שם אלהים אחרים, שחל יום גנוסיא שלו בשבת: «לא ישמע על פיך».

[ז] ועברתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך

והסירותי מחלה מקרבך וגו' (נג, כה). ודייקו המפרשים מה שהתחיל הכתוב בלשון רבים ואמר ועברתם את ה' אלקיכם, וסיים בלשון יחיד ואמר וברך את לחמך ואת מימך, ולא אמר וברך את לחמכם ואת מימכם.

ונראה לבאר ולומר, כי מטבע האדם כעת שהוא בימי עלומיו, והוא במלא כוחו ואונו, נמצא שעבודתו את בוראו בימי עלומיו הם בהתלהבות והתעוררות הנפש, אך מאידך יש בשנותיו אלה מגרעת גדולה, כי גם רתיחת דמו גדולה באותם שנים, והיצר בווער בקרבו, ועומד הוא במלחמה בכל זמן עם יצרו. ואילו בשנות שיבתו כשכבר פסק יצרו ממנו, אין בה מגרעת זו שעליו לעמוד במלחמה עם יצרו בכל עת, אך מאידך חסר בו ההתלהבות וההתעוררות לעבודתו יתברך. ועל כן אין עבודתו של אחד מהם שלימה עד שיצטרף עבודת שניהם יחדיו, ואז תעלה לרצון לפני אדון כל בתכלית השלימות ללא מגרעות.

ואילו בשכר על קיום המצוות ובברכה שמברך הקב"ה את בני ישראל על עבודתו יתברך, אין ברכות שניהם שונם, כי מטבע העולם הוא שבימי העלומים טרודים יותר בדאגת המחיה והכלכלה, ודואגים על סיפוק כדי צורך, וכמו שפירש הרע"ב במסכת אבות (פ"ג ה' משנה כ"א) על מה שאמרו בן עשרים

לרדוף, בן עשרים לרדוף אחר מזונותיו. ואילו בימי השיבה זקוקים יותר לברכת ה' לבריות גופא ונהורא מעליא, ודואגים דאגת החולי והתשישות.

וכן יבואר כי אף שעל העבודה אמר הכתוב לשון רבים ועברתם את ה' אלקיכם, כי זקוקים לעבודת ה' שניהם, העלומים ואנשי שיבה, כי בכל אחת מעבודה יש בהם מעלה שאין בזולתו, אך לענין ברכת ה' ונתינת שכר בעולם הזה, אין ברכת שניהם שווה, כי הרכים בשנים זקוקים יותר לברכת ה' על שפע הפרנסה, ואנשי השיבה זקוקים יותר לברכת ה' על הסרת דאגת החולי.

ולכן מובן מה שסיים הכתוב בלשון יחיד, כי בברכת ה' אמר הכתוב לכל אחד מהם הברכה הראויה לו, ואמר לעומדים בשנותיהם וברך את לחמך ואת מימך, שתהא ברכת ה' שוויה עליהם לברך את לחמכם ואת מימכם, וברכה זו היא על המחיה ועל הכלכלה. ואילו לאנשי השיבה אמר הכתוב והסירותי מחלה מקרבך, שזאת עיקר דאגתם ובקשתם להסיר מהם כל חולי וכל מדוה.